

М. Ф. Бирка

доктор педагогічних наук, професор,
 професор кафедри диференційних рівнянь
 Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

КОНСТРУКТ «ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ» У ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: СУТНІСТЬ, ВЛАСТИВОСТІ І МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ

У статті наведено теоретичне обґрунтування конструкту «організаційно-педагогічні умови» у дисертаційних дослідженнях. Виявлено, що необхідність визначення досліджуваного у ході виконання дисертаційних досліджень українськими науковцями породжена не тільки традиціями радянської педагогіки, а й психологічною теорією соціальної поведінки, розробленою американським психологом Б. Скіннером.

У структурі понятійного апарату досліджуваного конструкту виокремлено концепти: «умова», «педагогічна умова», «організація» та «організаційна умова». Поняття «організаційно-педагогічні умови» уточнено нами як сукупність спеціально створених обставин досліджуваного процесу (формування досліджуваної готовності), що забезпечують управління досліджуваним процесом (феноменом) як певної системи, яка відбиває авторське бачення внутрішньої упорядкованості та узгодженої взаємодії між усіма її складовими частинами і підсистемами, спрямованої на досягнення бажаної мети. При цьому, структура, складові частини і підсистеми, а також ієрархія взаємодії між ними зумовлене авторським баченням досліджуваного процесу (феномену), втіленим в вигляді певної моделі.

Визначено, що основними властивостями педагогічного конструкту «організаційно-педагогічні умови» є: кількість, необхідність і достатність, а також їх поділ на внутрішні та зовнішні. Запропоновано обирати кількість умов відповідно до кількості структурних компонентів (складових) досліджуваної готовності (компетентності). Уточнено, що необхідні і достатні організаційно-педагогічні умови – це комплекс заходів психолого-педагогічного процесу, без реалізації яких мета дослідження взагалі не може бути досягнута. Виявлено, що зовнішні умови належать середовищу, що оточує того, хто навчається при цьому впливаючи на формування досліджуваної готовності, а внутрішні умови діють «в середині» особистості, тим самим також забезпечуючи формування досліджуваної готовності. При цьому, зовнішні умови є можна розглядати як об'єктивні, а внутрішні умови – як суб'єктивні.

Для дефініції сукупності організаційно-педагогічних умов у контексті конкретного дисертаційного дослідження запропоновано використовувати аналіз літературних джерел та опитування експертів, а також їх поєднання. При цьому, доцільним є спочатку здійснити аналіз педагогічної літератури з проблеми дослідження, що дасть змогу сформулювати широкий перелік потенційно важливих умов, а після цього – представити визначений перелік для оцінювання експертами шляхом ранжування.

Ключові слова: дисертаційні дослідження, організаційно-педагогічні умови, сутність, основні властивості, методи визначення.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. У сучасних дисертаційних дослідженнях на здобуття ступеню доктора філософії або доктора наук у галузі «01. Освіта/педагогіка» за спеціальністю «011. Освітні, педагогічні науки» або спеціальністю «014. Середня освіта (за предметними спеціальностями)» одним з основних завдань, а у дисертаціях на здобуття ступеню доктора філософії навіть і предметом дослідження, стає конструкт «організаційно-педагогічні умови».

Метою цього завдання є визначення дисертантом сукупності організаційно-педагогічних умов, створення яких забезпечить ефективне формування (розвиток) досліджуваної готовності (ком-

петентності) або вдосконалення певного педагогічного процесу (феномену), який є об'єктом дисертаційного дослідження.

Разом з тим, аналіз сучасних дисертаційних досліджень свідчить про те, що дисертантам дуже часто не вдається раціонально визначити ефективну сукупність організаційно-педагогічних умов, що може бути зумовлено не тільки недостатнім врахуванням ними теоретико-методологічних засад формування (розвитку) досліджуваної готовності або компетентності (зокрема основних підходів, принципів, теоретичних основ, методичних аспектів тощо), але й нерозумінням ними сутності цього педагогічного конструкту.

У контексті вище викладеного особливої важливості набуває необхідність належного

теоретичного обґрунтування конструкту «організаційно-педагогічні умови», що передбачає дефініцію його сутності, основних властивостей і методів визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади концепту «педагогічні умови» та конструкту «організаційно-педагогічні умови» вивчено практично у більшості сучасних психолого-педагогічних дисертаційних досліджень, проте з акцентуванням на об'єкт і предмет наукових розвідок.

Разом з тим, у сучасній педагогічній теорії наявні окремі цілеспрямовані публікації, предметом яких стали: сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу (О. Єжова) [9], методологічні засади поняття «педагогічні умови» (А. Литвин) [10], (А. Литвин, О. Мацейко) [11], педагогічні умови в структурі наукового знання (Є. Хриков) [20] та сучасні підходи до розуміння поняття «педагогічні умови» (Т. Шмоніна, І. Глухов) [21].

Проте, теоретичне обґрунтування педагогічного конструкту «організаційно-педагогічні умови» здійснено ситуативно та епізодично, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження полягає у дефініції сутності, основних властивостей і методів визначення педагогічного конструкту «організаційно-педагогічні умови» у дисертаційних дослідженнях.

Основні завдання дослідження:

1) детермінувати яка психологічна теорія породила необхідність визначення педагогічних (організаційно-педагогічних) умов у ході виконання дисертаційних досліджень з педагогіки;

2) розкрити структурно-понятійний апарат педагогічного конструкту «організаційно-педагогічні умови»;

3) охарактеризувати основні властивості педагогічного конструкту «організаційно-педагогічні умови»;

4) висвітлити методи дефініції сукупності організаційно-педагогічних умов у контексті конкретного дисертаційного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для досягнення мети дослідження насамперед зосередимося на виконанні **першого завдання**.

Детермінувати яка теорія породила необхідність визначення педагогічних (організаційно-педагогічних) умов у ході виконання дисертаційних досліджень з педагогіки у ході аналізу вітчизняного та радянського досвіду достеменно неможливо. У більшості наукових праць радянського часу вказано, що визначення педагогічних умов базується на **вченні про соціальну сутність особистості і ролі діяльності в її формуванні, яке детерміноване марксистсько-ленінською ідеологією**.

Аналіз зарубіжного психологічного досвіду, зокрема книги Т. Батлера-Будона, в якій пред-

ставлено анотації 50 видатних книг з психології «Хто ми, як ми думаємо, що ми робимо: розуміння та натхнення з 50 ключових книг» [22], дало змогу виявити **зв'язок досліджуваного педагогічного конструкту з психологічною теорією Б. Скіннера**, що акцентує увагу на потужній формуючій силі, яке має оточуюче середовище на особистість [23].

Розроблена Б. Скіннером психологічна теорія підкріплення, поведінку людини розглядає у контексті навколишнього середовища та стимулів, яке воно генерує. Психолог вважав, що поведінка людини може бути модифікована (змінена) за допомогою стимулу (серії стимулів), який слідує за бажаною поведінкою, що підвищує ймовірність появи такої поведінки в подальшому. При цьому, Б. Скіннер розрізняє: *позитивне підкріплення*, яке пов'язано з появою приємного стимулу та *негативне підкріплення*, яке пов'язано усуненням неприємного (аверсивного) стимулу [23, с. 15–17].

Цікавим є той факт, що американський психолог розглядає позитивне і негативне підкріплення у контексті заохочення і покарання, що є класичними інструментами педагогічного та виховного впливу на особистість, яка навчається. На думку Б. Скіннера, заохочення може бути досягнуто шляхом створення позитивного стимулу або усунення негативного стимулу, а покарання досягається через створення негативного стимулу або усунення позитивного стимулу [23, с. 66–69]. Проте багато науковців-психологів акцентують увагу на тому, що саме позитивне підкріплення (заохочення) краще сприяє формуванню бажаної поведінки [22].

Відмітимо, що зазначена психологічна теорія повністю відповідає нашому баченню суті і особливостей педагогічно-виховного впливу на особистість і може слугувати належним теоретичним підґрунтям для досліджуваного педагогічного конструкту – організаційно-педагогічні умови.

Таким чином, ми дійшли висновку, що необхідність визначення педагогічних (організаційно-педагогічних) умов у ході виконання дисертаційних досліджень з педагогіки найімовірніше породжено не тільки марксистсько-ленінською ідеологією, яке детермінувало соціальну сутність особистості і ролі діяльності в її формуванні, а й яка психологічна теорія соціальної поведінки, розроблена американським психологом Б. Скіннером.

Для виконання **другого завдання** нашого дослідження здійснимо аналіз концептів «умова», «педагогічні умови» та «організація», які належать до структурно-понятійного апарату досліджуваного педагогічного конструкту, а також розглянемо подані науковцями окремі дефініції поняття «організаційно-педагогічні умови».

Так, «Філософський енциклопедичний словник» (2002) *поняття «умова»* тлумачить як

«філософську категорію, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує» [18, с. 482]. Отже, умова виступає певним фактором, що забезпечує виникнення та існування досліджуваного феномену (явища).

Продовження цієї ідеї знаходимо у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (2009), в якому поняття «умова» визначено як «необхідну обставину, що уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [5, с. 1506]. Представлене визначення є дуже інформативним для нашого дослідження, адже акцентує увагу на *необхідності певної умови*, що у подальшому сприятиме виникненню та існуванню досліджуваного феномену (явища), або формуванню досліджуваної готовності (компетентності).

Більш детально визначення концепту «умова» в психології представлено у «Словнику-довіднику з професійної педагогіки» (2006) – «сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливає на розвиток конкретного психічного явища; до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групою людей» [16, с. 193]. Таке тлумачення наголошує на таких важливих властивостях поняття «умова» як-от: внутрішність та зовнішність умов, ймовірність їх впливу на досліджуваний феномен, а також необхідність врахування людського фактору.

Отже, поняття «умова» ми будемо розуміти як спеціально створену обставину (фактор), який ймовірно впливає на досліджуваний феномен, забезпечуючи його виникнення та існування. Тобто, ефективність створених умов завжди необхідно перевіряти. При цьому, умови можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, адже опосередковуються діями людей (дисертанта та піддослідних).

У психолого-педагогічних джерелах поняття «умови» деталізується у контексті педагогічного процесу та набуває різноаспектного значення як «педагогічні умови».

Так, у «Словнику-довіднику з професійної педагогіки» (2006) це поняття визначено як «обставини від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [16, с. 193]. Це визначення суголосно з поданим вище тлумаченням поняття «умова», проте акцентуючи увагу на цілісності та продуктивності педагогічного процесу, що передбачає фактично будь-яке дисертаційне дослідження.

Цікавою є думка А. Литвина, який вважає, що «педагогічні умови» – це «сукупність об'єктивних можливостей, змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педаго-

гічного процесу, відображають основні вимоги до організації діяльності, забезпечують успішне досягнення поставленої мети» [10, с. 28–29]. Така наукова позиція значно розширює перелік і характеристики можливих педагогічних умов, створення яких забезпечує досягнення поставленої мети дослідження. Важливим є акцент автора на тому, що педагогічні умови повинні бути об'єктивними і можливими для створення дослідником.

Науковець Н. Флегонтова у своєму дисертаційному дослідженні на основі концептуального аналізу фахових досліджень з проблеми педагогічних умов виокремлює три їх основні групи, а саме:

- 1) інформаційні педагогічні умови (зміст освіти; когнітивний аспект педагогічного процесу);
- 2) технологічні педагогічні умови (сукупність форм, засобів, методів, прийомів, етапів та способів організації освітньо-виховної діяльності);
- 3) особистісні педагогічні умови (поведінка, діяльність, спілкування, особистісні якості суб'єктів освітнього процесу; його психологічні засади) [19].

Подана класифікація хоча й є вагомим внеском у педагогічну теорію, проте володіє досить суттєвим недоліком – Н. Флегонтова не зазначила, які з цих груп належать до внутрішніх педагогічних умов, а які до зовнішніх педагогічних умов.

Отже, поняття «педагогічні умови» будемо розуміти як певну сукупність об'єктивно можливих спеціально створених внутрішніх та зовнішніх обставин (факторів), що забезпечують цілісність і продуктивність досліджуваного педагогічного процесу (певної професійної підготовки). При цьому, педагогічні умови можуть стосуватися змісту, організаційних форм, методів, науково-методичного і матеріального забезпечення педагогічного процесу, а також відображають основні вимоги до організації досліджуваного педагогічного процесу.

Останнє зумовлює необхідність дефініції сутності *поняття «організація»*.

Так, у «Словнику психолого-педагогічних термінів і понять» (2001) концепт «організація» тлумачиться як «облаштування, об'єднання, групування, приведення в систему, формування певної структури та її адміністрування» [17, с. 124]. Отже, це поняття акцентує увагу на двох важливих аспектах досліджуваного процесу (феномену), які детерміновані системним підходом: 1) розгляд досліджуваного процесу (феномену) як певної структури та об'єднання і групування його складових у певну систему; 2) управління створеною системою.

Відмітимо, що «Енциклопедія освіти» (2008) також пов'язує це поняття з управлінням певним процесом і визначає «організацію» як його «технологічну функцію» [8, с. 613]. А саме поняття «управління» визначено як «функцію організова-

ної системи, яка забезпечує збереження її певної структури, підтримує режим діяльності, реалізацію програми, мети діяльності» [8, с. 704]. Таке бачення гармонійне з суттю поняття «умови» адже «організація» має ту ж саму мету – підтримка певного режиму діяльності, спрямованої на продуктивне досягнення визначеної мети досліджуваного педагогічного процесу або феномену.

Науковець В. Мельніченко дещо поглиблює тлумачення поняття «організація» визначаючи його як «внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємодії більших або менших частин системи, обумовлених її моделлю; її сутність зумовлена сукупністю процесів, дій, що приводять до утворення й удосконалення взаємодії між її складовими частинами та підсистемами» [15]. Така наукова позиція зосереджує увагу не тільки на необхідності розгляду досліджуваного процесу (феномену) як певної системи, а й вказує на її зв'язки та відповідність моделі досліджуваного процесу (феномену), розробленої та обґрунтованої дисертантом у ході дослідження. Така авторська модель має відбивати внутрішню упорядкованість та узгоджену взаємодію між усіма її складовими частинами і підсистемами.

Отже, поняття «організація» будемо розуміти як сукупність дій спрямованих на управління досліджуваним процесом (феноменом) як певної системи, що відбиває авторське бачення внутрішньої упорядкованості та узгодженої взаємодії між усіма її складовими частинами і підсистемами, зумовлене авторською моделлю досліджуваного процесу (феномену).

Відмітимо, що тлумачення *педагогічного конструкту «організаційно-педагогічні умови»* досить часто виступає предметом розгляду у дослідженнях українських науковців.

Так, Т. Вдовичин це поняття визначає як «сукупність факторів, що забезпечують регулювання, взаємодію об'єктів і явищ педагогічного процесу для досягнення поставленої мети, вдосконалюють міжособистісні стосунки учасників педагогічного процесу для вирішення конкретних дидактичних завдань, сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, їхньої самостійності, ініціативності, професійного інтересу» [4]. Таке тлумачення інтегрує всі вище подані тлумачення концептів «умова», «педагогічна умова» і «організація», при цьому деталізуючи окремі цільові орієнтири створення певних організаційно-педагогічних умов, а саме: активізацію навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, підвищення рівня їхньої самостійності, ініціативності та професійного інтересу тощо.

На думку О. Єжової, «організаційно-педагогічні умови» як педагогічний конструкт «мають передбачати такі обставини, що сприяють упорядковано-

сті, узгодженості взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, які спільно реалізують певну програму або мету, тобто забезпечувати управління певним педагогічним процесом» [9, с. 41]. Ця думка хоча й акцентує увагу на важливості взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, не додає нічого нового до сутності конструкту «організаційно-педагогічні умови».

Отже, поняття «організаційно-педагогічні умови» будемо розуміти як сукупність спеціально створених обставин досліджуваного процесу (формування досліджуваної готовності), що забезпечують управління досліджуваним процесом (феноменом) як певної системи, яка відбиває авторське бачення внутрішньої упорядкованості та узгодженої взаємодії між усіма її складовими частинами і підсистемами, спрямованої на досягнення бажаної мети. При цьому, структура, складові частини і підсистеми, а також ієрархія взаємодії між ними зумовлене авторським баченням досліджуваного процесу (феномену), втіленим в вигляді певної моделі.

Також відмітимо, що визначені дослідником організаційно-педагогічні умови можуть стосуватися змісту, організаційних форм, методів, засобів, науково-методичного і матеріального забезпечення та контролю (моніторингу) результатів досліджуваного педагогічного процесу.

Винятково важливим у контексті будь-якого дисертаційного дослідження в галузі педагогіки є розуміння і врахування дослідником основних властивостей педагогічного конструкту «організаційно-педагогічні умови», а саме кількості організаційно-педагогічних умов, визначення сукупності необхідних і достатніх умов та їх поділу на внутрішні і зовнішні умови, що виступає **третім завданням** нашого дослідження.

Насамперед зосередимо нашу увагу на *кількості організаційно-педагогічних умов*, які мають бути визначені науковцем в контексті конкретного дисертаційного дослідження.

Так, у ході аналізу дисертаційних досліджень захищених впродовж 2017–2022 років визначено, що дисертанти переважно визначають від трьох до п'яти організаційно-педагогічних умов, створення яких, на їх думку, забезпечить ефективність досліджуваного процесу або формування досліджуваної готовності. Найбільш популярними трьома такими умовами є: 1) оновлення змісту досліджуваної підготовки з урахуванням специфіки і спрямованості досліджуваної готовності; 2) формування позитивного ставлення та мотивація досліджуваної категорії об'єктів (студентів, майбутніх фахівців, практиків тощо); 3) особлива увага на практичну підготовку досліджуваної категорії об'єктів в контексті досліджуваної готовності. Разом з тим відмітимо, що дисертанти дуже рідко поділяють визначені орга-

нізаційно-педагогічні умови на зовнішні та внутрішні.

У контексті питання визначення кількості організаційно-педагогічних умов дуже слушною є думка О. Ліби, яка пропонує кожному таку умову спрямовувати на формування певного компонента досліджуваної готовності [12, с. 83]. Таке бачення дає змогу дисертанту визначати кількість умов відповідно до структури досліджуваної готовності (компетентності). Тобто, якщо досліджувана готовність у своїй структурі має п'ять структурних компонентів, то досліднику необхідно виокремити не менше п'яти організаційно-педагогічних умов – по одній умові на кожний структурний компонент.

Не менш важливим аспектом у визначенні кількості організаційно-педагогічних умов є необхідність визначення дисертантом *сукупності необхідних і достатніх умов*, які детермінують виникнення, існування та розвиток досліджуваного процесу (формування досліджуваної готовності).

Як нами визначено вище, умова є компонентом комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), наявність яких є передумовою існування певного явища (процесу) [18]. Умови, які представлені кожен раз, коли певне явище (процес) існує, називають *необхідними умовами*. Перелік необхідних умов, з яких не можна виключити жодної умови, не зашкодивши при цьому існуванню явища (процесу) є *достатніми умовами* [3, с. 256–257]. Отже, необхідні і достатні організаційно-педагогічні умови – це комплекс заходів психолого-педагогічного процесу, без реалізації яких мета дослідження взагалі не може бути досягнута.

Також винятково важливим є розуміння дисертантом того факту, що організаційно-педагогічні умови крім необхідних і достатніх, бувають і *внутрішніми або зовнішніми*.

Так, Є. Хриков виокремлює:

– *зовнішні умови* – позитивні відносини викладача і студента, об'єктивність оцінки навчального процесу, місце навчання, приміщення, клімат тощо;

– *внутрішні умови* – особистісні характеристики студентів: стан здоров'я, характер, знання, досвід, уміння, навички, мотивація тощо [20]. Таким чином, на думку автора, зовнішні умови хоча й належать середовищу, що оточує студента (того, хто навчається) все одно впливають на формування досліджуваної готовності, а внутрішні умови діють «в середині» особистості, тим самим також забезпечуючи формування досліджуваної готовності.

Дослідники Т. Шмоніна та І. Глухов вважають, що *зовнішні умови є об'єктивними умовами* реалізації досліджуваної підготовки, а *внутрішні умови виступають як суб'єктивні фактори*, що мають неабиякий вплив на формування досліджуваної

готовності. При цьому, до об'єктивних умов науковці відносять раціональне використання засобів та форм навчання і самонавчання, а до суб'єктивних умов – знання, уміння, навички, психічні стани та особистісні якості того, хто навчається [21].

Отже, зовнішні умови хоча й належать середовищу, що оточує того, хто навчається все одно впливають на формування досліджуваної готовності, а внутрішні умови діють «в середині» особистості, тим самим також забезпечуючи формування досліджуваної готовності. При цьому, зовнішні умови є можна розглядати як об'єктивні, а внутрішні умови – як суб'єктивні.

Четвертим завершальним завданням нашого дослідження є висвітлення методів дефініції сукупності організаційно-педагогічних умов у контексті конкретного дисертаційного дослідження.

Аналіз захищених дисертаційних досліджень дав змогу констатувати, що дослідники для виконання цього завдання використовують *аналіз літературних джерел та опитування експертів*.

Так, найбільш популярним методом для вибору організаційно-педагогічних умов є *аналіз літературних джерел*, у ході якого, дисертанти аналізують вже захищені роботи та публікації українських і зарубіжних науковців з теми дослідження. Такий аналіз дає змогу досліднику сформулювати власне бачення структури та змісту концепту «організаційно-педагогічні умови» в контексті конкретного дисертаційного дослідження.

На другому місці у переліку методів для вибору організаційно-педагогічних умов є *опитування експертів або експертна оцінка*.

У ролі експертів можуть виступати викладачі та науково-педагогічні працівники, що здійснюють професійну підготовку за досліджуванним напрямом, а також фахівці із суміжних областей, що дає змогу отримати різнобічну інформацію про об'єкт дослідження. Метою опитування експертів є отримання їх судження про властивості об'єкта в кількісній формі (Б. Грабовецький) [7]. Наприклад, експертам пропонується вказати найбільш ефективні для забезпечення ефективності досліджуваної підготовки, на їхню думку, організаційно-педагогічні умови шляхом ранжування. Таким чином, дисертант отримує не тільки певний перелік організаційно-педагогічних умов, а й їх рейтинг за важливістю і впливом на досліджувану готовність.

Разом з тим, вельми перспективним є поєднання в ході дефініції переліку організаційно-педагогічних умов обох методів: спочатку проведення аналізу педагогічної літератури з проблеми дослідження, що дасть змогу сформулювати широкий перелік потенційно важливих умов; а далі – представити визначений перелік для оцінювання експертами шляхом ранжування.

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного аналізу українського та зарубіжного досвіду ми дійшли висновку, що необхідність визначення організаційно-педагогічних умов у ході виконання дисертаційних досліджень українськими науковцями породжена не тільки традиціями радянської педагогіки, яка відтворювала панівну марксистсько-ленінську ідеологію, а й психологічною теорією соціальної поведінки, розробленою американським психологом Б. Скіннером, який вважав, що поведінка людини може бути модифікована (змінена) за допомогою стимулу (серії стимулів), який слідує за бажаною поведінкою, що підвищує ймовірність появи такої поведінки в подальшому. Таке визначення слугує належним теоретичним підґрунтям для досліджуваного конструкту «організаційно-педагогічні умови», адже відтворює суть формуючої сили, яке має оточуюче середовище на людину.

У структурі понятійного апарату досліджуваного конструкту виокремлено концепти: «умова», «педагогічна умова», «організація» та «організаційна умова». Поняття «умова» нами визначено як спеціально створену обставину (фактор), який ймовірно впливає на досліджуваний феномен, забезпечуючи його виникнення та існування. При цьому, умови можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, адже опосередковуються діями людей (дисертанта та піддослідних). Поняття «педагогічні умови» тлумачиться нами як певна сукупність об'єктивно можливих спеціально створених внутрішніх та зовнішніх обставин (факторів), що забезпечують цілісність і продуктивність досліджуваного педагогічного процесу (певної професійної підготовки). При цьому, нами визначено, що педагогічні умови можуть стосуватися змісту, організаційних форм, методів, науково-методичного і матеріального забезпечення педагогічного процесу, а також відображають основні вимоги до організації досліджуваного педагогічного процесу. Поняття «організація» визначено як сукупність дій спрямованих на управління досліджуваним процесом (феноменом) як певної системи, що відбиває авторське бачення внутрішньої упорядкованості та узгодженої взаємодії між усіма її складовими частинами і підсистемами, зумовлене авторською моделлю досліджуваного процесу (феномену).

Поняття «організаційно-педагогічні умови» уточнено нами як сукупність спеціально створених обставин досліджуваного процесу (формування досліджуваної готовності), що забезпечують управління досліджуваним процесом (феноменом) як певної системи, яка відбиває авторське бачення внутрішньої упорядкованості та узгодженої взаємодії між усіма її складовими частинами і підсистемами, спрямованої на досягнення бажаної мети. При цьому, структура, складові частини

і підсистеми, а також ієрархія взаємодії між ними зумовлене авторським баченням досліджуваного процесу (феномену), втіленим в вигляді певної моделі.

Визначено, що основними властивостями педагогічного конструкту «організаційно-педагогічні умови» є: кількість, необхідність і достатність, а також їх поділ на внутрішні та зовнішні.

Так, у ході аналізу дисертаційних досліджень визначено, що дисертанти переважно визначають від трьох до п'яти організаційно-педагогічних умов. У цьому контексті дуже перспективною ідеєю О. Ліби, яка пропонує кожну організаційно-педагогічну умову спрямовувати на формування певного компонента досліджуваної готовності. Таким чином, дисертант може визначати кількість умов відповідно до структури досліджуваної готовності (компетентності).

Уточнено, що необхідні і достатні організаційно-педагогічні умови – це комплекс заходів психолого-педагогічного процесу, без реалізації яких мета дослідження взагалі не може бути досягнута. При цьому, умови, які представлені кожен раз, коли певне явище (процес) існує є необхідними умовами, а перелік необхідних умов, з яких не можна виключити жодної умови, не зашкодивши при цьому існуванню явища (процесу) є достатніми умовами.

Виявлено, що зовнішні умови належать середовища, що оточує того, хто навчається при цьому впливаючи на формування досліджуваної готовності, а внутрішні умови діють «в середині» особистості, тим самим також забезпечуючи формування досліджуваної готовності. При цьому, зовнішні умови є можна розглядати як об'єктивні, а внутрішні умови – як суб'єктивні.

Для дефініції сукупності організаційно-педагогічних умов у контексті конкретного дисертаційного дослідження запропоновано використовувати такі методи як-от: аналіз літературних джерел та опитування експертів. При цьому, вельми перспективним є поєднання в ході дефініції переліку організаційно-педагогічних умов обох методів: спочатку проведення аналізу педагогічної літератури з проблем дослідження, що дасть змогу сформулювати широкий перелік потенційно важливих умов; а далі – представити визначений перелік для оцінювання експертами шляхом ранжування.

Серед перспективних напрямів подальших наукових розвідок визначимо уточнення сукупності та достатніх організаційно-педагогічних умов проектування і використання веб-орієнтованих енциклопедій у науково-педагогічній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Ашеро́в А. Т., Логві́ненко В. Г. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів. Українська

- інженерно-педагогічна академія. Х.: УІПА, 2005. 164 с.
2. Бирка М.Ф. Теорія і практика професійного розвитку вчителів природничо-математичних дисциплін у післядипломній освіті: монографія. Чернівці: Технодрук, 2015. 440 с.
  3. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методику навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 34. С. 225–229.
  4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ-Перун, 2009. 1736 с.
  5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
  6. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання. Вінниця: ВНТУ, 2010. 171 с.
  7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
  8. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 39–43.
  9. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». Львів: СПОЛОМ, 2014. 76 с.
  10. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 43–63.
  11. Ліба О. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій навчання математики молодших школярів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 69(2). С. 81–85.
  12. Мельніченко В. В. Система організаційно-педагогічних умов управління професійно-технічним училищем сільськогосподарського профілю в соціології освіти. *Наукові праці*. 2002. Вип. 7. Т. 20. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Pedagogics/2002_7/7-12.pdf.
  13. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.
  14. Словник психолого-педагогічних термінів і понять / [ред.-упоряд. Ю. В. Буган, В. І. Урупський]. Тернопіль: Астон, 2001. 176 с.
  15. Філософський енциклопедичний словник [ред.-упоряд. В. І. Шинкарук]. К.: Абрис, 2002. 742 с.
  16. Флегонтова Н. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації культурного дозвілля школярів на основі маркетингового підходу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. К., 2010. 24 с.
  17. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11–15.
  18. Шмоніна Т. А., Глухов І. Г. Сучасні підходи до розуміння поняття «Педагогічні умови». *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 59. С. 65–69.
  19. Butler-Bowdon T. 50 Psychology Classics: Who We Are, How We Think, What We Do: Insight and Inspiration from 50 Key Books. Nicholas Brealey Publishing, 2016. 312 p.
  20. Skinner B. F. The Behavior of Organisms: An Experimental Analysis. B. F. Skinner Foundation, 2019. 457 p.

Byrka M. F. Construct “organizational and pedagogical conditions”: the essence, properties and methods of determination

The article provides a theoretical explanation of the construct “organizational and pedagogical conditions”. It was discovered that the need to define the researched in the course of dissertation research by Ukrainian scientists is not only caused by the traditions of Soviet pedagogy, but also by the psychological theory of social behavior developed by the American psychologist B. Skinner.

In the structure of the conceptual apparatus of the researched construct “organizational and pedagogical conditions”, the concepts: “condition”, “pedagogical condition”, “organization” and “organizational condition” are distinguished. The concept “organizational and pedagogical conditions” has been clarified by us as a set of specially created circumstances of the researched process (formation of researched readiness), which ensure the management of the researched process (phenomenon) as a certain system that reflects the author’s vision of internal orderliness and coordinated interaction between all its constituent parts and subsystems aimed at achieving the desired goal. The structure, component parts and subsystems, as well as the hierarchy of interaction between them, is determined by the author’s vision of the researched process (phenomenon), embodied in the form of a certain model.

It was determined that the main properties of the pedagogical construct “organizational and pedagogical conditions” are: quantity, necessity and sufficiency, as well as their separation as internal and external. It is suggested to choose the number of conditions in accordance with the number of structural components of the studied readiness (competency). It is specified that the necessary and sufficient organizational and pedagogical

conditions are a set of measures of the psychological and pedagogical process, without the implementation of which the goal of the study cannot be achieved at all. It was revealed that the external conditions belong to the environment surrounding the learner, thus influencing the formation of the studied readiness, and the internal conditions act "in the middle" of the individual, thereby also ensuring the formation of the studied readiness. The external conditions can be considered as objective, and internal conditions – as subjective ones.

To define the set of organizational and pedagogical conditions in the context of a specific dissertation study, it is suggested to use the analysis of literary sources and expert surveys, as well as their combination. It is advisable to first carry out an analysis of the pedagogical literature on the research problem, which will make it possible to formulate a wide list of potentially important conditions, and after that – to present a defined list for evaluation by experts through ranking.

Key words: *dissertation studies, organizational and pedagogical conditions, essence, main properties, methods of definition.*